

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

The Journal of International Social Sciences

Cilt: 29, Sayı: 2, Sayfa: 369-383, TEMMUZ – 2019

Makale Gönderme Tarihi: 09.07.2019 **Kabul Tarihi:** 15.07.2019

II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ SELÇUKLU-BİZANS İLİŞKİLERİ (MİRYOKEFALON SAVAŞI'NA KADAR)

Seljuk-Byzantine Relations of II. Kılıç Arslan Period (Until The Battle of Miryokephalon)

Fatma İNCE¹

ÖZ

Kılıç Arslan iç ve dış bütün politikalarını Anadolu'nun Türkleşmesi üzerine kurmuştur. Bunun için de iç ve dış politikasını uygularken siyasi atmosferi analiz etmiş ve buna uygun kararlar almıştır. Şayet devletin geleceğini tehlikeye düşürebilecek şartlarla karşı karşıya kalmışsa daha yumuşak daha esnek bir politika ile içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulmaya çalışmış, rahatladıktan sonra da gerçek niyetleri doğrultusunda faaliyetlerine devam ettirmiştir. Kılıç Arslan'ı içeride uğraştıran en önemli meseleler; kardeşleri Devlet ve Şahinşah'ın isyanları, Danişmendliler'in Selçuklular'a karşı uygulamış olduğu olumsuz politikalar ve Nureddin Mahmud b. Zengi'nin de Danişmendliler ile işbirliği yapmasıdır. Dolayısıyla II. Kılıç Arslan tahta geçtiğinde aslında devlet Bizans'a karşı da zor durumda olmasına rağmen öncelikle iç huzuru sağlama çabaları ile uğraşmıştır. Bunun için de bizzat kendisi İstanbul'a giderek Danişmendliler ile de ittifak içerisinde olan Bizans Devleti ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma sonrasında önce kardeşi Şahinşah'ı ortadan kaldırmış, arkasından da Danişmendliler'i kontrol altına alarak Nureddin Mahmud b. Zengi ile de bir anlaşma yapmıştır. İç huzuru sağladıktan sonra asıl hedefi Bizans'a dönen II. Kılıç Arslan, Miryokefalón Zaferi ile Bizans'ın Anadolu'yu yeniden ele geçirme hayallerini sona erdirmiştir. Bu çalışmada II. Kılıç Arslan'ın Miryokefalón Savaşına kadar Bizans'a karşı uygulamış olduğu dış politika izah edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, II. Kılıç Arslan, Miryokefalón, Bizans.

ABSTRACT

Kılıç Arslan built all his domestic and foreign policies on the Turkification of Anatolia. For this purpose, while analyzing domestic and foreign policy, he analyzed the political atmosphere and made decisions accordingly. If he was confronted with conditions that could jeopardize the future of the state, he tried to get rid of his negative situation with a softer and more flexible policy and continued his activities in line with his real intentions. Kılıç Arslan's most important issues in the struggle; the rebellions of his brothers Devlet and Şahinşah, the negative policies of Danishmend's against the Seljuks and Nureddin Mahmud b. Zengi also cooperates with Danishmend's. Therefore, when II. Kılıç Arslan ascended the throne, although the state was in a difficult situation against Byzantium, it firstly dealt with the efforts to ensure inner peace. For this, he himself went to Istanbul and made an agreement with the Byzantine State which was in alliance with the Danishmend's. After this agreement, he first eliminated his brother Şahinşah, and then took Danishmend's under control and he also made a deal with Nureddin Mahmud b. Zengi. After providing peace of mind, the main goal of the II. Kılıç Arslan ended the Miryokefalón victory and Byzantine dreams of recapturing Anatolia. In this study, the foreign policy of II. Kılıç Arslan against Byzantium until the Miryokefalón War will be tried to be explained.

Keywords: Turkey Seljuk Empire, II. Kılıç Arslan, Miryokefalón, Byzantine.

GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devleti'ni değerlendirirken, onu sadece bir hanedan olarak değerlendirmek doğru olmaz. Türkiye Selçuklu Devleti bölgede hâkimiyetini kurduktan sonra Türkmenler'in bu coğrafyayı yurt edinmelerini sağlamış, yeni yerleşim merkezleri kurmuş, şehir ve kasabaları imar ederek, Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesini sağlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesi için gösterdiği bu muazzam çaba daha sonraki süreçte üç kıtada hâkimiyet kuracak olan Osmanlı Devleti'nin de temellerini atmıştır (Köprülü, 2006: 74-61, Yinanç, 1944: 8-18).

¹Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/MALATYA.
e-posta: fatma.ince@inonu.edu.tr, **ORCID:** <https://orcid.org/05539645320>

Burada, Türkleri Anadolu'ya gelmeye zorlayan sebepler de izaha muhtaçtır. Bilindiği gibi Tuğrul ve Çağrı Beyler tarafından 1040 yılında Dandanakan Savaşı'nın kazanılmasının hemen akabinde Selçuklular Horosan ve İran'da devlet teşkilatlarını kurmuşlardır. Ancak bu bölgelere Orta Asya'dan sürekli olarak göç gelmesi Türk boylarına yeni bir yurt bulma zorunluluğunu oluşturdu. Selçuklu sultanları bu durum karşısında mecburen gözlerini batıya çevirmek zorunda kaldılar. Bu dönemde Bizans'ın durumu da Anadolu'nun Türkler tarafından yurt edinilmesine müsaitti. Çünkü Bizans'ın özellikle Doğu Anadolu'da uygulamış olduğu yanlış siyasi, sosyal, iktisadi, askeri politikalar, bu bölgede yaşayan Ermeni, Süryani vb... unsurları Türkler'i tercih etme noktasına getirmişti (Turan, 1973: 50-53, Çay, 1987: 7-8).

Bizans Devleti, bu dönemde uygulamış olduğu hatalı politikalar nedeniyle, bünyesinde bulunan etnik unsurları kendisine karşı küstürmüştür. Bunun sonucu olarak da kendi yanında, dışarıdan gelecek müdahalelere karşı koyacak milli ve etnik bir güç bırakmamıştır. Böyle bir ortamda sürekli ve yoğun Türk akınları sonucunda Bizans ve Büyük Selçuklu Devleti arasında bir savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Sultan Alparslan ile Romanos Diogenes arasında 26 Ağustos 1071 Cuma günü meydana gelen Malazgirt Meydan Muharebesi Alparslan'ın zaferi ile neticelenmiş ve Anadolu'nun Türk yurdu olmasının temelleri de böylece atılmıştır (Alptekin, 1992: 209-210, Demirkent, 2005: 4-5, Koca, 1997: 2).

Bu zafer, Doğu Anadolu'nun yeni gelen Türkmen gruplarının toplanma sahası olmasını sağlamıştır. Bu zaferin hemen akabinde Alparslan tarafından görevlendirilen Türk fatihleri Anadolu'nun fethi sürecini başlatmışlardır. Kutalmışoğulları da bu sistematik fetih sürecinin bir sonucu olarak Anadolu'ya girmişlerdir. Kutalmışoğlu Süleyman Şah idaresinde Anadolu'ya gelen Türkmenler, 1075-1085 yılları arasında gerçekleştirmiş oldukları fetih hareketleri neticesinde Ege ve Marmara kıyılarına kadar ulaşmışlardır (Çay, 1987: 11-12).

Kutalmışoğulları tarafından kurulan Türkiye Selçuklu Devleti sayesinde, bu bölgeye gelen kalabalık Türk kitleleri Anadolu'nun etnik yapısını da Türkler lehine çevirmiştir. Süleyman Şah, devletini kurduktan sonra yıllarca Bizans'ın zulmüne maruz kalmış olan topraksız köylülere Türk göçebe ananesine göre toprak dağıtmıştır. Bu şekilde köylüler hem toprağa hem de hürriyetlerine kavuşmuşlardır (Koca, 2003: 33-35, Turan 2005a: 75, Sevim, 2000: 117, Gordlevski, 1988: 40).

Süleyman Şah, devletini kurduktan kısa bir süre sonra İstanbul Boğazı'na kadar ilerlemiş ve akıncı birlikleri ile sürekli olarak Bizans'ı sıkıştırmıştır. Bizans'ı akıncılarıyla zor durumda bırakan sadece Türkiye Selçuklu Devleti değildi. Aynı dönemlerde Bizans Devleti batıdan da İtalya tarafından sıkıştırılmaktaydı. Bundan dolayı Bizans İmparatoru Alexios, ülkesini ve tahtını korumak için Süleyman Şah ile bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Bu Türkiye Selçuklu Devleti'nin milletlerarası ilk anlaşmasıydı. Dragos Çayı Anlaşması ismi ile anılan bu anlaşma aynı zamanda Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans Devleti tarafından hukuken tanınışının da ilk belgesiydi. Bu anlaşma sonrasında Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırları Marmara kıyılarına kadar dayanmıştır (Turan, 1973: 95-96).

Süleyman Şah'ın bundan sonraki seferleri ise öncelikle 1082-1083 yıllarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Kilikya Ermeni Prensligi üzerine olmuştur. Bu sefer sonrasında Tarsus, Adana, Misis ve Anazarba fethedilmiştir. 1085 senesinde ise Antakya fethedilmiştir. Ancak ne yazık ki Süleyman Şah'ın Antakya'nın fethinden sonraki siyasi politikaları bu kadar başarılı devam etmemiş, hatta uyguladığı yanlış politikalar dolayısıyla kendi sonunu da hazırlamıştır. Süleyman Şah, Antakya'nın fethinden sonra Kuzey Suriye'de genişleme siyaseti gütmeye başlamıştır. Bu siyaset tercihi ise Büyük Selçuklu Devleti'nin vasalları ile bir mücadele süreci başlatmıştır. Süleyman Şah, öncelikle Musul-Halep hakimi Şerefüddele ile mücadele etmiş ve onu bertaraf etmeyi başarmıştır. Hemen arkasından da Büyük Selçuklu Devleti'nin Şam Meliki Tutuş ile bir mücadeleye girişmiş ve mücadeleyi kaybederek, savaş meydanında hayatını kaybetmiştir (Mahmud, 1977: 144-145, Turan, 2005b: 56).

Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Kuzey Suriye seferine çıkmıştır. Bu seferin amacı vasalları arasında Kuzey Suriye hakimiyeti dolayısıyla ortaya çıkan mücadeleyi ortadan kaldırmaktır. Melikşah, bu sefer esnasında Antakya'ya da geldi. Antakya'da, Süleyman Şah'ın veziri Tahiroğlu Hasan'ın yanında bulunan Süleyman Şah'ın oğulları Kılıç Arslan ve Kulan Arslan da tutsak alınarak, Büyük Selçuklu Devleti'nin merkezi İsfahan'a götürülmüştür. Bundan sonra Melikşah, Anadolu'da meydana gelen otorite boşluğunu ortadan kaldırmak amacıyla komutanları Bozan ve Porsuk'u Anadolu'ya göndermiş ve Bizans ile yeni anlaşmalar yapmıştır (Turan, 2005a: 103-105, Koca, 1997: 5).

Süleyman Şah, Antakya seferine çıkarken, kendi yerine vekil olarak Ebû'l Kasım'ı bırakmıştır. Ebû'l Kasım, Süleyman Şah'ın ölümünden hemen sonra idareyi ele almıştır. Ebû'l Kasım muhtemelen Süleyman Şah'ın akrabalarındandı. Ebû'l Kasım, bir yandan Bizans'ın saldırılarına karşı koymaya çalışırken diğer yandan da Porsuk komutasındaki orduya karşı varlığını korumaya çalışmıştır. O, Porsuk'un üç ay İznik'i kuşatmasına kararlı bir şekilde direnip, onu geri püskürtmeyi başarmıştır. Porsuk'un bu başarısızlığı üzerine Melikşah bu defa da Urfa Valisi Bozan'ı İznik üzerine göndermiştir. Bu durum karşısında Ebû'l Kasım İsfahan'a Melikşah'ın yanına gitmiş ve ondan Anadolu'nun kendisine verilmesini istemiştir. Ancak buradan da istediği neticeyi elde edememiştir. Dönüş yolunda da Bozan tarafından yakalanarak yayının kirişi ile boğularak öldürülmüştür. Ebû'l Gazi'nin ölümünden sonra devlet yönetimini bir müddet için, Süleyman Şah'ın oğlu I. Kılıç Arslan Anadolu'ya gelinceye kadar, Ebû'l Kasım'ın kardeşi Ebû'l Gazi üstlenmiştir (Öngül, 2007: 16-19).

Kılıç Arslan, İznik önlerine geldiğinde, İznik bir süreden beri Bizans'ın kuşatması altında bulunuyordu. Kılıç Arslan kardeşi Kulan Arslan ile birlikte İznik'e gelmiştir ve yanlarında bulunan kalabalık Türkmen kitleleri İznik şehrini ve kalesini savunan Türklerin rahat bir nefes almasını sağlamıştır. Kılıç Arslan, Bizans'ı İznik önlerinde püskürtmeyi başarmıştır. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra İzmir ve çevresinde Çaka Bey tarafından bir beylik kurulmuştur. Türk denizciliğinin atası olarak kabul edilen Çaka Bey, Türk tarihinde ilk defa bir tersane inşa etmiş ve kendisine ait güçlü bir donanma meydana getirmiştir. Bu donanma sayesinde de Adalar Denizi sahillerinde fetihler yapmış, deniz kültürüne uzak olan Türkler bu sayede İzmir ve civarında ve Adalar Denizi'nde ilk Türk yerleşimini sağlamıştır. Ancak Kılıç Arslan'ın yaptığı aşağıda sıralanan stratejik hatalar bu kazanımları zayıflatmıştır (Koca, 1997: 5).

Ancak Çaka Bey sayesinde köklü bir deniz kültürüne sahip Bizans karşısında onunla yarışabilecek bir seviyeye yükselmiştir. Bu da bize Çaka Bey'in teşkilatçı özelliğini göstermektedir. Çaka Bey'in asıl amacı İstanbul'u ele geçirmektir. Aslında bu amacını gerçekleştirebilmek için uyguladığı politikaları değerlendirdiğimizde onun öngörüsünün ne kadar kuvvetli olduğuna şahit oluruz. Nitekim, Çaka Bey, İstanbul'u alabilmek için, Balkanlar'daki Peçenekleri kullanmaya çalışmış, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'a kızını vererek akrabalık bağı kurmuş, Rumeli'ye asker çıkararak Bizans'ı karadan da sıkıştırmak için çok ciddi adımlar atmıştır. Onun yapmak istediği şey, 360 yıl sonra başka bir Türk hükümdarı tarafından gerçekleştirilecektir. Bizans, Çaka Bey tehdidini bertaraf edemeyeceğini anlayınca Türk'ü Türk'e kırdırma politikasını uygulayarak Çaka Bey ile Kılıç Arslan'ın arasını bozmuş ve Çaka Bey, Kılıç Arslan tarafından öldürülmüştür (Anna Komnena, 1996: 232-233, Parlak, 1979: 18, Kafesoğlu, 1984: 55, Cahen, 1992: 29, Kafalı, 1997: 3-4, Merçil, 1993: 103, Arı, 2013: 36, Anzerlioğlu, 2002: 218, Baykara, 1974: 72, Ülker, 2002: 288, Kurat, 1966: 27, Zachariadou, 1989: 212, Tezel, 1973: 26, Ionnes Zanos, 1999: 257, Alptekin, 1986: 221, Alptekin, 1987: 478, Mirmiroğlu, 1956: 10-11, İlgüzel, 1993: 187, Koca, 2016: 70).

Eğer Çaka Bey, damadı Kılıç Arslan tarafından öldürülmeseydi ve Kılıç Arslan onu öldürmek yerine onunla ittifak yapsaydı, Bizans bu ikili tarafından fethedilebilir ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kaderi de bambaşka olurdu. Ayrıca Çaka Bey, Haçlı Seferleri esnasında hayatta olsaydı, Haçlılar Anadolu'ya asla bu kadar rahat giremezlerdi.

Kılıç Arslan bununla da yetinmemiş,. Batıyı dış politika hedefleri arasından çıkarmıştır. Bizans ile bir anlaşma yaparak, kardeşi Kulan Arslan'ı İznik'te bırakarak 1095 yılı sonlarında Malatya

seferine çıkmıştır. Kılıç Arslan'ın Malatya seferine çıkmaktaki amacı doğuya giden yolları açma çabasıydı. Ancak tam bu esnada haçlı seferleri de başlamış bulunmaktaydı. Haçlı seferleri 1096 ve 1291 yılları arasındaki yaklaşık 200 yıllık süreyi kapsamaktadır. Türklerin Anadolu'da hızla ilerlemeleri ve Bizans'ın Türklerin eline geçme ihtimalinin belirmesi üzerine başta Bizans olmak üzere bütün Avrupa devletleri Türklere karşı bir araya gelmişlerdir (Demirkent, 2002: 651, Göktaş, 1996: 83-84, Fulcherius Carnotensis, 2009: 45-46, Kotan, 1974: 22-23, Usta, 2008: 39, Erer, 2002: 38, Urfalı Mateos, 2000: 111-112, Anna Kommena, 1996: 302-303, Abdulkasım, 1996: 75, Holt, 2003: 19, Muhammed b. Ali Azimi, 2006: 36, Baştav, 1999: 61, Öztuna, 1978: 88, I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi, 2005: 10-11, Maalouf, 1998: 41, Er, 2006: 87)

I.Haçlı Seferi sonrasında Türkiye Selçuklu Devleti ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Başkent İznik de yukarıda ifade edildiği gibi haçlıların eline geçmiştir. Bunun üzerine Kılıç Arslan Konya'yı başkent yapmıştır. Kılıç Arslan, haçlı tehlikesinin geçmesinden sonra Bizans ile tekrar bir anlaşma yaparak, yönünü yeniden doğuya çevirmiştir. Önce Elbistan ve Maraş'ı ele geçirmiştir. Arkasından da 1105 yılında, Gümüştekin Ahmet Gazi'nin ölümü üzerine Danişmendli topraklarına girerek, Malatya'yı kuşatmıştır. Malatya, 1105/1106 yılında anlaşma yolu ile Kılıç Arslan tarafından fethedilmiştir. Ancak Kılıç Arslan'ın uygulamış olduğu doğuya doğru genişleme siyaseti onun da babası Süleyman Şah gibi, 1107 yılında daha önce karşılaşmış yendiği Çavlı, Tutuş'un oğlu Halep Meliki Rıdvan ve Artuk Bey'in oğlu Mardin Emiri İl Gazi'nin kuvvetlerinden oluşan ordu ile yaptığı savaşta yenilmesine ve hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. (Gregory Abû'l Farac, 1999: 345).

Kılıç Arslan'ın Şahin Şah, Mesud, Arap ve Tuğrul Arslan adlı dört oğlu vardı. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra 3 sene boş kalan Türkiye Selçuklu tahtına 1110 tarihinde Konya'da Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Şahin Şah oturdu. Şahin Şah tahta geçer geçmez, ilk olarak kardeşleri Mesud ve Arap'ı tutuklatarak, hapsedirdi. Ancak Mesud ve Arap daha sonraki süreçte bir yolunu bularak kaçmayı başarmışlardır. Mesud, Danişmendliler'in yanına sığınmıştır. Arap ise Ankara'ya gelip, burada yerleşmiştir. Şahin Şah, Türkiye Selçuklu Devleti otoritesini kısa zamanda yeniden kurmuştur ancak kardeşi Mesud ile girdiği taht kavgasını kaybederek, tarih sahnesinden çekilmiştir. (Koca, 2003: 98-99).

Sultan Mesud'un tahta oturmasında kayınpederi Danişmendli hükümdarı Emir Gazi'nin desteği çok önemli bir yere sahiptir. Sultan Mesud'un tahta geçmesinden 2 yıl sonra II. İonnes, 1119 senesinde Denizli üzerine bir sefere çıktı ve burayı kolayca ele geçirdi. İonnes bu seferden 2 sene sonra 1121 senesinde bu defa da Batı Anadolu üzerine bir sefer düzenledi. İonnes'in bu seferdeki ilk hedefi Uluborlu idi. Uluborlu'y ele geçiren İonnes ileri harekatına devam ederek, Antalya civarındaki pek çok şehir ve kaleyi de ele geçirdi. Şayet Balkanlar, Makedonya ve Trakya'da Peçenekler'in akınları Bizans Devletini sıkıştırmasaydı İonnes daha bir çok yeri ele geçirebilirdi. Selçuklular, Bizans'ın düzenlemiş olduğu bu akınlar dolayısıyla Batı Anadolu'daki son dayanak ve direniş noktalarını da kaybetmişler ve bundan dolayı da İç Anadolu savunmasız bir duruma düşmüştür. (Koca, 2003: 109).

Türkiye Selçuklu Devleti'nin toprak kayıpları sadece Bizans'a karşı da değildir. Türkiye Selçuklular'ı Danişmandliler'e karşı da toprak kaybetmişlerdir. Malatya'da Sultan Mesud'un kardeşlerinden Tuğrul Arslan bulunmaktaydı. Aslında Mesud, tahta çıktıktan hemen sonra kardeşleri Tuğrul Arslan ve Arap'ı da kontrol altına almak istemiş ancak devletin o andaki durumu buna müsait olmadığından dolayı herhangi bir müdahalede bulunamamıştır. Danişmendli Emir Gazi, Tuğrul Arslan'ın elinde olan Malatya'yı almak üzere şehri kuşattı. Mesud bu durumda sessiz kalmayı tercih etmiştir. Çünkü Mesud, Selçuklular'ın toprak kaybetmesine rağmen küçük kardeşi Tuğrul Arslan'dan kurtulmuş olacaktı. Malatya 1124 yılında Danişmendliler'in eline geçmiştir. (Koca, 2003: 111).

Sultan Mesud, Emir Gazi'nin ölümüne kadar Danişmendliler'e bağımlı yaşamış, Emir Gazi'nin ölümünden sonra ise Danişmendliler'in vesayetinden kurtularak, bağımsız hareket edebilmiştir. 1143 senesinde Danişmendliler, kendi aralarında yaşanan taht mücadeleleri dolayısıyla Sivas, Kayseri ve Malatya olmak üzere üçe bölünmüşlerdir. Danişmendli Muhammed'in ölümünden sonra yerine

Zunnûn geçti. Fakat Sivas'a yerleşen Nizameddin Yağıbasan yeğeninin hükümdarlığını tanımadı. Amcasından korkan Zunnûn bir fırsatını bularak Kayseri'ye gelip yerleşti ve burada hükümdarlığını ilan etti. Bu sırada Melik Muhammed'in kardeşi Aynu'd Devle de Malatya'ya el koydu. (Koca, 2003: 111-112, Alptekin, 1992: 238-239).

Danişmendliler'in bu durumundan yararlanan Mesud, Anadolu'daki güçler dengesini ve siyasi oluşumları bizzat kendisi belirlemeye başlamıştır. Mesud, Danişmendliler arasındaki bu mücadelede Yağıbasan'ı desteklemiş, Sivas ve Kayseri'yi de Zunnûn'a bırakmıştır. Sultan Mesud, Danişmendliler arasındaki bu ihtilaflardan yararlanarak Elbistan'ı almış ve buraya veliahdı Kılıç Arslan'ı tayin etmiştir. (Cahen, 1992:109).

1144 senesi Selçuklular'ın bir taraftan Bizans'ın diğer taraftan da Haçlılar'ın hücumlarına maruz kaldıkları bir dönemdir. Bilindiği üzere I. Haçlı Seferi sonrasında Urfa bölgesinde Boudouin de Boulogne tarafından Urfa Haçlı Kontluğu kurulmuştur. Bu kontluk 1144 senesinde Musul Atabeyi İmadeddin Zengi tarafından fethedilmiştir. Bu kontluğun ele geçirilmesi İslam dünyasında büyük bir sevinç uyandırırken, batı dünyasında ise hem üzüntü hem de korkuya neden olmuştur. Çünkü Batı Urfa'dan sonra sırada Antakya ve Kudüs Haçlı devletlerinin olduğunu biliyorlardı. Bunun için de I. Haçlı Seferinin sonuçlarını korumak için yeni bir sefer yapmaya ihtiyaç duymuşlardır. (Altan, 2003: 10).

Batı dünyası, doğuya düzenlenecek olan yeni haçlı seferi hazırlıkları ile meşgulken Bizans İmparatoru Manuel Komnenos bütün gücü ile Anadolu işleri ile meşguldü. Çünkü, imparatorluğun Anadolu'daki sınırları uzun yıllardan beri –Aleksios'un devrinden beri- sürekli Türk akınlarına maruz kalmakta ve sınır bölgesindeki topraklar yavaş yavaş da olsa kaybedilmekteydi. Türk akınları kuzeydoğuda Bithyria eyaletine, İznik-Eskişehir arasındaki Malagina bölgesine, güneyde ise özellikle Menderes Ovası'na Ege kıyılarına kadar uzanmaktaydı. Bu yüzden de Manuel, tahta çıkınca ilk iş olarak Türklerin bu akınlarına mani olmak ve sınır bölgelerinin güvenliğini sağlamak amacıyla burada yeni kaleler ve yeni müstahkem mevkiiler inşa ettirmişti. (Altan, 2003: 40-41).

Manuel, devletin doğu sınırlarını savunmak üzere harekete geçerek Bithyria bölgesine birlikler sevk ettiyse de Türk akınlarının önünü kesmeye muvaffak olamamıştı. Nitekim, 1146 yılında Sultan Mesud, imparatorluğun Suriye ve Kilikya ile bağlantısını sağlayan ve Isauria eyaletinde bulunan sınır kalesi Prakona'yı ele geçirmişti. Ayrıca İmparator yeniden Türklere karşı Bithynria bölgesinde mücadeleye giriştiği sırada büyük bir Selçuklu birliği Orta Anadolu'nun batısındaki Thrakesion Thema'sına yani Menderes Ovası'na denize kadar uzanan büyük ve tahripkâr bir akın düzenlemişti. Böylece 1146 yılında Küçük Menderes ve Sakarya Vadilerine, İznik yakınlarına kadar bir türlü arkası kesilmeyen Türk akınları Bizans için gündün güne daha da tehlikeli olmaya başlayınca İmparator Manuel, Sultan Mesud'un gücünü kırmak için doğrudan doğruya Konya üzerine yürümeye karar vermişti. (Altan, 2003: 41-42).

İmparator Manuel 1146 tarihinde Konya önlerinde karargâhını kurmuştur. Sultan Mesud, Türk savaş taktiğini uygulayarak önce Bizans ordusunu yıpratmıştır. Bu esnada haçlı orduları da Alman ve Fransız krallarının öncülüğünde Anadolu'ya doğru harekete geçmişlerdi. Sultan Mesud, ilk olarak Alman Haçlı ordusunu Eskişehir'de bozguna uğrattı arkasından da Fransız Haçlı ordusunu yıpratarak, büyük bir kuvvet olmaktan çıkardı. Sultan Mesud böylece hem İslam ülkelerini, hem Anadolu'yu hem de Ortadoğu'yu büyük bir tehlikeden kurtarmış oldu. Bu seferin en önemli sonucu batılıların artık Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğu gerçeğini kabullenmiş olmalarıdır. Nitekim batılılar kaynaklarında bu sefer sonrasında Anadolu'yu Türkiye ismi ile nitelendirmeye başlamışlardır. (Kafesoğlu, 1966: 380, Roux, 2007: 227, Çay, 1987: 16, Urfalı Mateos Vekayi-Namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, 2000: 301, 303-304, Turan, 2005b: 63).

Sultan Mesud bir taraftan Haçlılar ile bu mücadeleleri devam ettirirken diğer taraftan da Anadolu'da birliği sağlama çalışmalarını devam ettirmiştir. 1152 senesinde Malatya Danişmendli Meliki Aynu'd Devle ölmüş ve yerine oğlu Zulkarneyn geçmiştir. Ortaya çıkan bu yeni durum karşısında Sivas Danişmendli Meliki Yağıbasan, yeğeni Zulkarneyn ile Sultan Mesud'a karşı ittifak

yaptılar. Bunun üzerine Sultan Mesud ilk olarak Yağıbasan üzerine yürüdü. Yağıbasan, Sultan Mesud'un ordusunun büyüklüğünü görünce, Sultan Mesud'a itaatini arz ederek, geri adım atmıştır. Danişmendliler'in Kayseri kolu Selçuklular'ın hakimiyeti altına girmiştir. Sultan Mesud bunun hemen arkasından da Malatya Meliki Zulkarneyn üzerine yürümüştür. Zulkarneyn, kuşatmaya dayanamayarak, Mesud'a itaatini arz etti. Böylece Malatya da Selçuklular'ın hakimiyeti altına girmiş ve Sultan Mesud Anadolu'nun en güçlü sultanı haline gelmiştir. (Turan, 2005b: 215).

II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ MİRYOKEFALON SAVAŞI'NA KADAR SELÇUKLU-BİZANS İLİŞKİLERİ

II. Kılıç Arslan Anadolu'da Türk hakimiyetini perçinleyen Selçuklu hükümdarlarından birisidir. Tahta geçtiğinde 40 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. II. Kılıç Arslan ile alakalı ilk bilgilere Selçuklular'ın Danişmendli Melik Muhammed'in ölümünden sonra Anadolu'da giriştikleri mücadeleler sırasında rastlamaktayız. Danişmendli Melik Muhammed'in 1143 tarihinde ölümünden sonra Sultan Mesud, Orta Anadolu'da Selçuklu hakimiyetini tesis etmiştir. Sultan Mesud, Danişmendliler'in kendi aralarındaki ihtilaflardan faydalanarak Anadolu'nun en güçlü hükümdarı haline gelmiştir. (Turan, 1955: 688-699).

Sultan Mesud 1144 tarihinde Elbistan bölgesini Haçlılar'ın elinden almış ve bu bölgeyi veliahtı II. Kılıç Arslan'ın idaresine vermiştir. Kılıç Arslan, Elbistan bölgesinin idaresini aldıktan sonra haçlı devletlerine karşı bir mücadele süreci başlatmıştır. Bundan dolayı da II. Kılıç Arslan Göksun ve Maraş bölgesine sürekli akınlar düzenlemiştir. 1146 yılında Bizans Devleti'nin saldırıları, 1147 yılında ise II. Haçlı Seferinin başlaması doğudaki seferlerin bir süre durmasına neden olmuş ancak bu tehlikelerin bertaraf edilmesinden sonra Sultan Mesud ve II. Kılıç Arslan bölgedeki faaliyetlerine devam etmişlerdir. İlk olarak 1149 tarihinde Maraş Haçlılar'dan alınmış 1150-1151 senesinde ise Sultan Mesud ve II. Kılıç Arslan, Göksun, Behisni, Ra'ban ve Ayıntâb'ı ele geçirmişlerdir. Ele geçirilen bütün bu bölgeler, Sultan Mesud tarafından II. Kılıç Arslan'a verilmiştir. (Sevim-Yücel, 1989: 130).

1155 tarihinde hastalanan Sultan Mesud bundan dolayı bu tarihte ülkesinin geleceği ile alakalı önemli kararlar almıştır. Devleti üç oğlu arasında taksim eden Sultan Mesud bu taksimde II. Kılıç Arslan'ı da veliahtı olarak ilan etmiştir. Sultan Mesud'un amacı ileride oğulları arasında doğabilecek her türlü anlaşmazlığı engellemektir. Ancak durum umduğu gibi olmadı. II. Kılıç Arslan babasının ölümünün hemen ardından devletin başına geçti. Ancak Kılıç Arslan veliaht ilan edilmiş olmasına rağmen tahta geçer geçmez kardeşlerinin muhalefeti ile karşılaştı. Sultan II. Kılıç Arslan'ın ilk olarak uğraşmak zorunda kaldığı kardeşi Dolat idi. Dolat bertaraf edildikten sonra bu defa da küçük kardeşi Şahinşah'ın taht iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Şahinşah, Danişmendli Yağıbasan tarafından da desteklenmekteydi. (Ahmed b. Lütfullah Müneccimbaşı, 2001: II, 17, Erdem, 2002: 397).

Yağıbasan, siyaseti de askerliği de çok iyi bilen birisiydi. Bu yüzden Kılıç Arslan için ciddi bir tehlike teşkil etmekteydi. Sultan Yağıbasan üzerine iki defa sefere çıkmış ancak her ikisinde de zamanın din alimleri araya girerek savaşı önlemişlerdir. Yağıbasan, daha sonraki süreçte Nureddin Mahmud b. Zengi ile de ittifak yapmış ve Kılıç Arslan'ı hayli uğraştırmıştır. Bu durumdan en fazla yararlanan ise Bizans Devleti olmuştur. Bizans İmparatoru Manuel, Danişmendli Zunnûn ile Selçuklular aleyhine bir ittifak yapmıştır. Bu esnada Selçuklu topraklarından geçen bir Bizans birliği Türkmenler'in saldırısına uğramıştır ve 20.000'e yakın kayıp vermişlerdir. Bu durum üzerine Manuel, Selçuklular üzerine bir sefere çıkmaya karar vermiştir. Bu sefer hazırlıklarında Manuel, Danişmendli Zunnûn ve Yağıbasan ile Suriye'deki Franklar'dan da yardım istemiştir. (Güngör, 1984: 97).

Kılıç Arslan ise durumu iyice mütalaa ettikten sonra Bizans İmparatoru ile bir anlaşma yapmaya karar vermiştir. Aslında Kılıç Arslan, Bizans'tan önce Danişmendliler ile anlaşma yapmak istedi. Ancak Yağıbasan bunu kabul etmediği gibi bir de II. Kılıç Arslan'ın evleneceği kızı gelin alayından kaçırarak, yeğeni Zunnûn ile evlendirmiştir. Bu bardağı taşıran son damla oldu. Bu olay üzerine II. Kılıç Arslan, Yağıbasan'ın üzerine yürümüş ancak Bizans'ın Yağıbasan'a yardımı üzerine geri

çekilmek zorunda kalmıştı. Bunun için Sultan Kılıç Arslan olayı kökten halletmek için Bizans ile anlaşmaya karar verdi. II. Kılıç Arslan, bu anlaşma için İstanbul'a gitmiş ve burada üç ay kalmıştır. II. Kılıç Arslan'ın amacı kendi aleyhine oluşturulan ittifakı dağıtmaktır. Bizans İmparatoru'nun II. Kılıç Arslan'ı İstanbul'da kabul etmesinin amacı sahip olduğu gücü ve ihtişamı göstermek istemesidir.²

Bizans başkentine gelen Kılıç Arslan burada büyük bir merasimle karşılanmıştır. Dönemin vakanüvistlerinden Kinnamos'un kaydına göre, İmparator Manuel, Kılıç Arslan'ı çok ihtişamlı ve yüksek bir tahtın üzerinde karşılamış ve onu da yüksek tahtın yanında çok mütevazı ve alçak bir tabureye oturtmuştur. Ancak, Niketas'ın eserinde böyle bir kayda rastlanmamaktadır. Manuel ayrıca Kılıç Arslan'a bir tören yapmak istemiş ancak tam bu esnada şiddetli bir deprem meydana gelmiş, bundan dolayı da bu merasim yapılamamıştır. Rivayete göre meydana gelen bu deprem Bizanslılar tarafından İstanbul Patriği Lukas Khrysoberges'in, dinsiz adamların kutsanmış eşya ve süslerin aralarından geçmemeleri gerektiğini söylemesine rağmen Manuel'in bu töreni düzenlemeye kalkması üzerine Tanrı tarafından bu saygısızlığa engel olmak için gönderilen bir musibet olarak değerlendirilmektedir. (Demirkent, 2000, 145-154, Downy, 1955: 600).

Uzun bir müzakere sonucunda iki taraf arasında bir anlaşma yapılmıştır. Niketas Khoniates'te bu görüşme ve anlaşma ile alakalı geniş bilgiler yer almaktadır. Niketas'a göre, iki taraf arasında uzun süren bir müzakere süreci gerçekleşmiş ve bunun sonucunda bir anlaşma yapılmasına karar verilmiştir. Niketas, bu anlaşma maddelerinden eserinde şu şekilde bahsetmektedir: "II. Kılıç Arslan, ömrü boyunca imparatora düşman olanlara düşman olacaktı. Aksine imparatorun gözdesi olanlar ile dost olacaktı. Ele geçireceği şehirlerden daha büyük ve daha önemli olanlarını imparatora verecekti. Düşmanların hiçbirisi ile imparator izin vermedikçe anlaşma yapmayacaktı. İstek karşısında bir müttefik olarak, Romalıların yanında savaşacaktı ve mücadele ister doğuda ister batıda olsun bütün ordusu ile gelecekti. Kendi hakimiyeti altında bulunan fakat hırsızlıkla geçinen ve genellikle Turkoman denilenleri, Romalıların topraklarına zarar verdikleri takdirde cezasız bırakmayacaktı."³

Bu anlaşma ile II. Kılıç Arslan, Bizans Devleti'ne birçok tavizler vermiş ama bunun mukabilinde de Manuel Komnenos'u yaptığı ittifaktan ayırmayı başarmıştır. Anlaşma sonrasında iki hükümdar birbirlerine değerli hediyeler vermişler ve II. Kılıç Arslan İstanbul'dan ayrılmıştır. II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'ya dönüşünde de Konstantin Gabras komutasında bir Bizans kuvveti de Sultana yardım amacıyla Anadolu'ya sevk edilmiştir (1162). (Turan, 2005a: 228, Lilie, 2005: 201).

² Kılıç Arslan'ın İstanbul'a gidişi dönemin Bizans kaynaklarında ayrıntılı ancak oldukça da abartılı bir şekilde anlatılmaktadır. Birçok Bizanslı yazar Kılıç Arslan'ın İstanbul'u ziyaretini İmparator'a tabi bir hükümdarın davranışı olarak yorumlamaktadır. Bu yazarların ifadelerine baktığımızda hem bir gurur hem de zaman zaman kibirlenme duygusunun hakim olduğunu görürüz. Örneğin Kinnamos eserinde Kılıç Arslan'ın İstanbul'u ziyareti esnasında yapılan karşılama töreninden ve sonrasında verilen ziyafetlerden bahsederken, şu ifadeleri kullanmaktadır; "Böyle gösterişli ve olağanüstü bir şeyi, bildiğim kadarıyla, daha önce Romalılar, asla görmemiş, yaşamamışlardı." Kinnamos sizlerine devamla; "Şayet onca toprağa sahip bulunan ve onca kabilenin efendisi olan bir adam bir hizmetkar kılığında Romalıların İmparatoru'nun sarayına gelirse, muhteşem sıfatını taşıyanlar içinde kim daha üstündür?" diyerek, aslında cevabı içerisinde olan alaycı bir soru ile Kılıç Arslan'ı aşağılamaktadır. Devrin bir diğer tarihçisi olan Niketas ise olaya biraz daha objektif yaklaşmıştır: "Manuel onu dostça ve şanına layık bir surette kabul etti. İmparator onun burada bulunışundan nasıl sevinç duyuyordusa, Sultan da, hiçbir isteğini karşılıksız bırakmayan bir konukseverlikten memnun kalmıştı. Çünkü Manuel, Sultan'ın burada bulunuşunun ve en ihtişama düşkün bir barbarı bile etkileyebilecek olan misafirperverliğinin, kendisinin doğudaki durumunu oldukça iyileştireceği ve bundan başka kişisel hükümdarlık ününü de yükselteceği gibi aldatıcı bir ümide kapılmıştı." Ayrıntılı bilgi için bkz: John Kinnamus, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, İngilizce Çev. Charles M. Brand, New York: Columbia University Press 1976; Türkçe Çev. Işın Demirkent, *İonnes Kinnamos'un Historia'sı* (1118-1176), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, Choniates Nicetas, *City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Translated by: Harry J. Magoulias, Detroit 1984, Türkçe Çev. Fikret İşıltan, *Historia (İonnes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Ankara 1995, Türkçe Çev. Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı* (1195-1206), İstanbul 2004; Niketas Khoniates'in *Historia'sı* (1180-1195), İstanbul 2006).

³ Bazı kaynaklarda Sultan II. Kılıç Arslan'ın bu anlaşmanın sadece "İstek karşısında bir müttefik olarak, Romalıların yanında savaşacaktı ve mücadele ister doğuda ister batıda olsun bütün ordusu ile gelecekti." maddesini kabul etmediğini geriye kalan bütün maddelerini kabul ettiğini ifade etmektedir. Ferdinand Chalandon, *Jean II Comnene (1118-1143) et Manuel I Comnene (1143-1180)*, II, Paris 1912, s.502.

II. Kılıç Arslan'ın İstanbul'da kaldığı süre kaynaklarda farklı zikredilmektedir. Mesela Niketas Khoniates, II. Kılıç Arslan'ın İstanbul'da kalma süresinden bahsederken sadece uzun tabirini kullanırken, Süryani Mihael seksen gün, Abû'l-Farac ise sekiz gün kaldığını belirtmiştir. Bu anlaşma sonrasında II. Kılıç Arslan, doğu seferlerine ağırlık verirken, Bizans Devleti ise Balkanlardaki asayiş durumu ile alakadar olmuştur. (Gregory Abû'l Farac, 1987: 399).

Yağıbasan, Kılıç Arslan İstanbul'da iken damadı olan Harput Meliki Artuklu Kara Arslan'ın Diyarbakır kuşatması sırasında Harput ve Çemişgezek Bölgelerini ele geçirmiş, Kızan ve Karsan taraflarını 1163 yılında yağmalamış, bölge halkından bir kısmını da tutsak ederek Kemah'a sürmüştür. Kılıç Arslan İstanbul'dan döner dönmez müttefikleri olan Artuklu Kara Arslan, Mardin Emiri Necmeddin Alpı ile Erzen ve Bitlis Emiri Fahreddin Devletşah ile Danişmendliler'e karşı birleşmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan ve müttefikleri ilk olarak Malatya'yı ele geçirmişlerdir. (Gregory Abû'l Farac, 1987: 399).

Bunun hemen arkasından da Danişmendliler'in merkezi Sivas'a doğru ilerlemişler, Yağıbasan bu müttefiklerin karşısında duramayacağını anlayınca geri çekilmek zorunda kalmıştır. Sivas böylelikle kolayca ele geçirilmiştir. Yağıbasan hem damadı hem de Türkiye Selçuklu Devleti taht iddiacısı olan Şahinşah'ın yanına Çankırı'ya gitmiş ancak buraya varduktan kısa bir müddet sonra 4 Ağustos 1164 tarihinde hayatını kaybetmiştir. II. Kılıç Arslan böylece saltanatının ilk yıllarından itibaren kendisini çok ciddi anlamda uğraştıran ve zor durumda bırakan Yağıbasan tehlikesini bertaraf etmiştir. Kılıç Arslan'ın Sivas'tan çekilmesinden sonra, Yağıbasan'ın yerine Danişmendli meliklerinden İsmail geçmiştir. Melik İsmail, Yağıbasan'ın yeğeni İbrahim'in oğluydu ve bu sıralarda henüz altı yaşında bulunmaktaydı. (Gregory Abû'l Farac, 1987: 399).

Kılıç Arslan bundan sonra Zunnûn üzerine yürüyerek Kayseri ve Zamantı'yı ele geçirmiş arkasından da Şahinşah'ın elinden Ankara ve Kayseri'yi almıştır. Bu durum karşısında Şahinşah ve Zunnûn Nureddin Mahmud b. Zengi'ye sığınmışlardır. Aynı dönemde Danişmendli melikleri arasında da bir mücadele başlamıştı. 1171 yılında Danişmendli Feridun kardeşi Muhammed'i Malatya hakimliğinden düşürünce o da Sultan Kılıç Arslan'a sığınmış ve onu Malatya seferine teşvik etmiştir. Feridun ise Kılıç Arslan karşısında tutunamayacağını anlayınca Atabey Nureddin Mahmud b. Zengi'den yardım istemiştir. Kılıç Arslan, kendisine sığınan Muhammed'e Ereğli bölgesini vermiştir. Nureddin ise Malatya'nın Kılıç Arslan'ın eline düşmesinden endişe etmiştir. Çünkü Malatya'nın Kılıç Arslan'ın eline geçmesi demek Fırat boylarının da tehlikeye düşmesi anlamına gelmekteydi. Ancak Kılıç Arslan da Nureddin Mahmud b. Zengi ile karşı karşıya gelmek istememekteydi. Bunun için de Malatya muhasarasını kaldıran Kılıç Arslan, o bölgeden 12.000 kişiyi de sürgün ederek Kayseri'ye döndü. (Gregory Abû'l Farac, 1987: 399).

Atabey Nureddin Mahmud b. Zengi, Kılıç Arslan'ın Anadolu'da artan gücünden rahatsızlık duymaktaydı. Bunun için de Kılıç Arslan'a karşı yeniden bir ittifak oluşturmuştur. Nureddin Mahmud b. Zengi eski müttefikleriyle birlikte Sivas'a bir ordu göndermiştir. Aynı zamanda da II. Kılıç Arslan'a elçiler göndererek ondan bir takım taleplerde bulunmuştur. Nureddin Mahmud b. Zengi, Danişmendli Zunnûn'un topraklarının iade edilmesini, Şahinşah'ın tutsak bulunan çocuklarının serbest bırakılmasını ve Malatya'dan göç ettirilen ahalinin yeniden eski topraklarına iade edilmesini istiyordu. (Turan, 2005a: 203).

Ancak II. Kılıç Arslan toprak isteği taleplerini kabul etmedi. Bunun üzerine Nureddin Mahmud b. Zengi Maraş, Göksun ve Behisni'yi ele geçirdikten sonra Sivas üzerine yürümüştür. Ancak iki taraf arasında herhangi bir çatışma yaşanmadan barış yapılmıştır. İki tarafı bu barışa zorlayan şey haçlı ordularının Nureddin'in topraklarına saldırmasıdır. Bu durum karşısında Nureddin Mahmud b. Zengi ve Sultan II. Kılıç Arslan arasında bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Nureddin Mahmud b. Zengi ele geçirmiş olduğu bölgeleri geri vermiş, buna karşılık II. Kılıç Arslan ise Zunnûn'un Sivas'taki hakimiyetini tanımayı ve Nureddin'in emirlerinden Fahreddin Abdülmesih'in de Zunnûn'u korumak amacıyla 3000 kişilik bir kuvvetle Sivas'ta kalmasını kabul etmiştir. (Setton, 1966: 519).

Bu anlaşma sonrası iki Türk hükümdarı da geri çekildiler. II. Kılıç Arslan'ın en büyük hedefi Selçuklular'ın kontrolü altında Türk birliğini sağlamaktı. Ama Nureddin Mahmud b. Zengi faktörüne rağmen bunu gerçekleştirebilmek o kadar da kolay değildi. Bundan dolayı II. Kılıç Arslan bu fikrini bir süreliğine de olsa ertelemek zorunda kalmıştır. Ancak Nureddin Mahmud b. Zengi 1174 senesinde Mısır meselesi ile ilgilenirken vefat edince⁴ II. Kılıç Arslan'ın önündeki en büyük engel de kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Kılıç Arslan karşısına çıkan bu fırsatı hemen değerlendirerek Niksar, Sivas, Komana, Tokat ve diğer Danişmendli şehirlerini teker teker ele geçirmiş ve Danişmendli Beyliği'ne son vermiştir. Son Danişmendli meliki Zunnûn ve Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah'ın Kılıç Arslan'a karşı koymaları mümkün değildi. Bundan dolayı Zunnûn ve Şahinşah son çare olarak Bizans'a sığınmışlardır. Daha önceden II. Kılıç Arslan'a sığınan Danişmendli meliklerinden Muhammed'e II. Kılıç Arslan tarafından Konya Ereğlisi verilmişti. Ancak Muhammed, daha sonraki süreçte Nureddin Mahmud b. Zengi'ye esir düşmüştü. Nureddin Mahmud b. Zengi'nin ölümünden sonra bir fırsatını bulup kaçan Muhammed Malatya bölgesindeki papazların da yardımı ile Malatya Beyliği'ni kardeşi Feridûn'u öldürerek ele geçirmişti (1175). Kılıç Arslan, 1177 yılında Malatya'yı da Muhammed'in elinden alarak, Selçuklu topraklarına katmıştır. (Gregory Abû'l Farac, 1987: 418, Kerimüddin Mahmud Aksarayî, 2000: 23).

MYRIOKEFALON SAVAŞI

Bilindiği gibi 1162 tarihinde II. Kılıç Arslan ve Manuel Komnenos arasında bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmanın hemen akabinde Manuel Macaristan'daki hakimiyet mücadelesi ile meşgul olurken, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ise Selçuklu hakimiyeti altında bir Anadolu birliği kurma çabası içerisine girmiştir. Bizans kaynaklarına göre Kılıç Arslan ülkesine döndükten sonra bu anlaşmanın birçok maddesine uymamıştır. Ancak buna rağmen Manuel'in Macaristan seferleri sırasında Selçuklu ordusunun da bu seferlerde önemli bir yere sahip olduklarını biliyoruz. (Gregory Abû'l Farac, 1987: 418, Kerimüddin Mahmud Aksarayî, 2000: 23).

⁴ Nureddin, Mısır'a gidip orayı Selahaddin'in elinden almak istiyordu çünkü onun kendi bölgesindeki Haçlılar ile cihad hususunda gevşek davranışını görüyordu. Aslında Nureddin onun kendinden ve kendisi ile buluşmaktan korktuğu için böyle hareket ettiğini biliyordu. Selahaddin de Nureddin'e karşı Haçlılar'dan yararlanmak niyeti ile onların o güzergâhta bulunmalarını tercih ediyordu. Nureddin bu maksatla Musul el-Cezire ve Diyarbakır'a haber gönderip askerleri sefere çağırды. Gayesi Suriye ve Musul hakimi olan yeğeni Seyfeddin Gazi'yi o bölgede bırakmak ve kendisi de askerleri ile Mısır'a hareket etmekte. Bu haberi duyan Melik Selahaddin şiddetli bir korkuya kapıldı. Bu senenin Ramazan Bayramı geldiğinde Melik Nureddin kible tarafındaki Ahdar Meydanı'na gitti. Orada bayram namazını kıldırdı. O gün günlerden pazardı. Şimal Meydanı'ndaki Ahdar tarafında ordugâh kurdu. O gün mükellef bir sofraya kurdu ve sofradaki her şeyin yenilmesini emretti. Aynı gün oğlu İsmail'i sünnet ettirdi. Bu amaçla şehri süsletti. Hem bayram hem de sünnet düğünü için her tarafa müjdelere uçuruldu. Sonra kendisi pazar günü adet üzere küre oynamaya gitti. Huyu olmamasına rağmen o gün emirlerinden birine çok öfkelenildi. Öfkeli halde hemen kaleye döndü. Rahatsız oldu. Mizacı bozuldu. Kendi canı ve sancısı ile uğraştı. Vücudunun duyu organları bozuldu. Tabiatı değişti. Bir hafta halkın karşısına çıkmadı. Halksa onun oğlunun sünnet düğünü sebebi ile yapılan eğlenceler ve oyunlarla meşguldü. Oysa diğer taraftan kendisi canının derdine düşmüştü. Bu sevinç yerini hüzne bıraktı. Mizah yerini ciddiyete terk etti. Melik Nureddin nefes alamaz hale geldi. Konuşamıyordu. Boğaz ağrısının gereği buydu. İbnü'l Esir, Nureddin Mahmud'un hastalık sürecini şu şekilde anlatmaktadır: *"et- Tabibu'r-Rahbi adı ile tanınan ve uzman hekimlerden olup Nureddin'i tedavi eden bir tabip bana şunları anlattı: "Nureddin, ölümünden önceki son hastalığı sırasında beni ve daha başka tabipleri çağırды. Dimaşk Kalesi'nde küçük bir evde yatıyordu. Yanına gittik. Boğazı fena halde kilitlemişti. Ölmek üzereydi. Sesi çıkmıyordu. İbadet için orada yalnız başına kalırdı. Hastalığa yakalanmış ve oradan ayrılmamıştı. Huzuruna girip o vaziyette görünce hastalığın ağırlaşınca kadar seni hiç beklemeden buradan alıp geniş ve aydınlık bir yere götürmemiz gerekir, dedim. Bu hastalık hakkında bilgisi vardı. Hemen tedaviye başladık. Kan aldırmasını tavsiye ettik, bunun üzerine bize, altmış yaşındaki bir adam kan aldırılmaz dedi ve kabul etmedi. Biz de başka tedavi usulleri uyguladık, fakat ilaç hayretmedi. Hastalık ilerledi ve öldü." Allah rahmet eylesin."* Nureddin Mahmud 11 Şevval 569'da (15 Mayıs 1174) tarihinde bu hastalık dolayısıyla vefat etti. Cenaze namazı Dimaşk'ın kale Camii'nde kıldı. Sonra Havvasın Kapısı ile Hiyemiyyin Kapısı arasındaki yol üzerinde Hanefiler için yaptırmış olduğu medresenin avlusundaki türbeye nakledildi. Mezarı orada bulunup ziyaret edilmektedir. Oraya boğaz hastalığı yüzünden vefat etmiş olduğundan Şehid Nureddin'in mezarı denilmektedir. İbn El Esir, İslam Tarihi el Kâmil Fi't Tarih Tercümesi, C. IX, Çev. Abdülkerim Özeydin, Ahmet Ağırakça, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, 398-399, İbn Kesir, Büyük İslam Tarihi, C.XII, Çağrı Yayınları, İstanbul 2000, s.503,

Bu anlaşma 10 yıl süreyle yürürlükte kaldı. Elbette ki II. Kılıç Arslan'ın bu anlaşmanın bütün maddelerini harfiyen yerine getirdiğini söylemek doğru olmaz. Kaldı ki zorluklar karşısında mecburen imzalanan anlaşmalar da Bizans Devleti de anlaşma maddelerine riayet etmemiştir. Mesela Romanos Diogenes ve Alparslan arasında imzalanan anlaşma hükümleri yerine getirilmemiştir. Bunun yanı sıra Myriokephalon Savaşı sonrasında da Bizans Devleti Selçuklu Devleti ile yapılan anlaşmaya tam olarak riayet etmemiştir. (Gregory Abû'l Farac, 1987: 418, Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, 2000: 23).

Bu anlaşmanın imzalanmasından sonraki süreçte özellikle II. Kılıç Arslan Anadolu Türk birliğini kendi devletinin çatısı altında birleştirmeyi başardıktan sonra bu anlaşmanın yüklediği ağır sorumluluklardan kurtulmak istemiş, bunun için kendisine bağlı olan Türkmenler'i sürekli olarak Bizans arazisine akınlar yapmaları konusunda telkin etmiş aynı zamanda da Bizans'ın rakibi olan Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa gibi isimlerle Manuel'e karşı iyi ilişkiler kurmuştur. Ancak bir taraftan da Bizans'a karşı yine de ihtiyatı elden bırakmamış ve İmparatora gönderdiği elçiler vasıtasıyla aralarındaki dostluğa verdiği önemi göstermeye çalışmıştır. (Chalandon, 1912: II, 465).

Selçuklu-Bizans münasebetlerinin bozulmasının asıl nedeni Eskişehir-Kütahya bölgesinde bulunan ve merkezi otoriteye tam anlamıyla bağlı olmayan Türkmen topluluklarının Bizans arazisine sık sık akınlar düzenlemesiydi. Bizans Devleti ise bu akınları engelleyemiyordu. Dolayısıyla bu akınlardan bıkan bölgenin yerli halkı, özellikle Selçuklulardaki hoşgörüyü de gördükten sonra Selçuklu sultanına sığınıyorlardı. Bizans Devleti ise Selçukluları bu akınların durdurulması için hiçbir adım atmamakla suçluyordu. Manuel, Türkmen akınlarının durdurulması için Konstantinos Gabras isimli bir elçisini II. Kılıç Arslan'a göndermiş ancak bundan da bir netice elde edilememiştir. (Chalandon, 1912: II, 501).

Son olarak, Türkmenlerin Sandıklı Ovası'nı işgal etmesi Bizans için bardağı taşıran son nokta oldu. İmparator Manuel, bu saldırıları durdurmak amacıyla ordusu ile Alaşehir'e kadar ilerlemiş ancak II. Kılıç Arslan henüz kesin sonuçlu bir savaşa girmek istemediği için beylerinden Süleyman'ı İmparatora elçi olarak göndererek, Türkmenler'in bu saldırılarından sorumlu olmadığını ve aradaki anlaşmanın devam ettirilmesini istemiştir. İmparator, Sultanın elçisi karşısında ikna olmuştur. Onun ikna olmasının en büyük sebebi Türkmenler'i cezalandırmak için giriştiği harekâta Sultan'ın herhangi bir müdahalede bulunmamasıdır. Ancak yine de İmparator, II. Kılıç Arslan'dan Türkmenler için gereken önlemleri almasını ve 1162 yılında yaptıkları anlaşmaya uygun davranmasını istemiştir. (Altan, 2002: 630).

Bütün bu durumlar iki taraf arasındaki barış durumunun daha fazla devam etmeyeceğini gösteriyordu. Bizans İmparatoru Manuel, Alaşehir'den İstanbul'a döndükten hemen sonra Türkmenler Bizans topraklarına akınlarına devam etmişlerdir. Denizli ve etrafını yağmalayan bu Türkmenler, Kırkağaç, Edremit ve Bergama'ya kadar da ilerlemişlerdir. Türkmenler'in bütün bu akınlarında II. Kılıç Arslan onları hiç savunmamıştır buna rağmen Manuel yine de bu durumdan II. Kılıç Arslan'ı sorumlu tutmuştur. (Chalandon, 1912: II, 501).

Bu arada Manuel 1174 yılı sonunda, 1162 yılındaki anlaşmanın da maddelerinden biri olan Bizans'a verileceği vaad edilen şehirlerin teslim alınması için hazırlıklara başlamıştır. Bunu haber alan Kılıç Arslan, İmparatora bir elçilik heyeti göndererek, Bizans'a verilmesi vaad edilen bu şehirlerin henüz ele geçirilemediğini bundan dolayı da bu şehirlerin alınması ve Bizans'a teslim edilmesi için Bizans tarafından bir kuvvet gönderilmesini istemiştir. İmparator Manuel, Aleksios Petraliphas komutasında 6000 kişiden fazla bir kuvvet şehirleri almak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir. Ancak Kılıç Arslan diğer taraftan da bu şehirlerle de irtibata geçerek, bu şehirleri Bizans Devleti'ne karşı koruyacağını bildirmiştir. Bu şehirler böylece gönüllü olarak Selçuklulara teslim olmayı kabul etmişlerdir. Bu durum karşısında hiçbirşey elde edemeyen Bizans kuvvetleri İstanbul'a geri dönmüşlerdir. (Chalandon, 1912: II, 502).

Bunun üzerine Bizans İmparatoru Manuel, Basile Tzikandelos ve Mikhail Angelos isimli iki komutanını Türkmenler üzerine göndermiş ve bu komutanlar vasıtasıyla Türkmenler'in ele geçirmiş

oldukları bölgelerden geri çekilmeleri sağlamıştır. Aynı zamanda bu komutanlar Edremit, Kırkağaç ve Bergama bölgelerini tekrar ele geçirerek, Türkmenler'in saldırısına uğrayan Denizli'yi de tahkim etmiştir. Bunun hemen arkasından da İmparator, Bizans garnizonları arasındaki irtibatı sağlamak amacıyla Dorylaion mevkiini de tahkim etmeye başlamıştır. Bu durum karşısında endişelenen II. Kılıç Arslan, Manuel'e bir elçilik heyeti göndererek, aralarındaki anlaşmaya aykırı olan bu davranışın sebebini sormuştur. Manuel ise II. Kılıç Arslan'dan Danişmendli Zunnûn ve kardeşi Şahinşah'a ait olan toprakların iade edilmesini istemiştir. Bunu II. Kılıç Arslan'ın kabul etmesi mümkün değildi. Savaş artık kaçınılmazdı. Bunun için Sultan bir taraftan bu olası savaşa hazırlanırken diğer taraftan da Dorylaion mevkiinin tahkiminin gecikmesi için Türkmenler'e Bizans kuvvetlerine sürekli baskınlarda bulunmaları emrini vermiştir.(Chalandon, 1912: II, 501).

İmparatorun yanında bulunan, II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah'ın Amasya'daki taraftarlarının yardım istemesi üzerine Manuel Şahinşah'ın yanına Mihhail Gabras komutasında bir ordu vererek onları Amasya'ya göndermiştir. Ancak önce Şahinşah'ın kuvvetleri Selçuklu kuvvetleri karşısında yenilmişlerdir. Gabras ise Amasya önlerine geldiğinde Selçuklu birliklerinin de burada olduğunu görünce bir türlü harekete geçememiştir. Böylece şehir Selçuklular'ın elinde kalmıştır. Bunun hemen arkasından Manuel Thomos isimli bir emirini Kılıç Arslan'a göndererek, ondan şehrin teslimini talep etmiş ancak II. Kılıç Arslan bunu kabul etmemiştir. (Cahen, 1966: 147).

İmparator Manuel Dorylaion mevkiinin inşaatını tamamladıktan hemen sonra bu kez de ordunun geçeceği güzergahta bulunan bir başka önemli mevkiyi Homa'yı yeniden inşa edip, içine de bir garnizon yerleştirmiştir. İmparatorun almış olduğu bütün bu önlemlerin oldukça işe yaradığı görülmektedir. Çünkü alınan bu önlemler sayesinde daha önceden buradan göç eden Bizans ahalisi buraya geri dönmüştür. (Chalandon, 1912: II, 504).

Sultan II. Kılıç Arslan ve İmparator Manuel arasında karşılıklı suçlamalar devam etmekteydi. Nitekim İmparator Sultanı Türkmen akınlarını durdurmamaktan ve kendisine teslim edilmesi gereken şehirleri teslim etmemesinden dolayı suçlarken Sultan da İmparatoru bazı bölgeleri tahkim ettirmesinden dolayı 1161 yılında yapılan anlaşmaya aykırı hareket etmekle suçlamaktaydı. Neticede Manuel, 1176 tarihinde yeğeni Vatatzes'i Papflagonia bölgesine göndermiştir. Vatatzes'in yanında Danişmendli Zunnûn da bulunmaktaydı. Kendisi de Vatatzes'in ardından Ayasofya Kilisesi'nde düzenlenen törenin ardından büyük bir ordu ile İstanbul'dan ayrılmıştır. (Chalandon, 1912: II, 504).

Manuel'in ordusunun içerisinde Frank, Peçenek, Macar ve Sırp kuvvetleri bulunmaktaydı. 1176 yılında harekete geçen bu ordu 100 yıl önce Diogenes'in Malazgirt'e getirdiği ordu kadar büyüktü. Anadolu Selçuklu Devleti var olmak ya da yok olmakla karşı karşıya bulunmaktaydı. Kılıç Arslan mümkün olan en doğru kararı vermek zorundaydı. Ve sonunda Sultan, meydan savaşı için uygun ortam ortaya çıkıncaya kadar bir yıpratma savaşına girmeye karar vermiştir. (Chalandon, 1912: II, 504).

Kılıç Arslan, Türkmenler ile bir müzakere yaptıktan sonra onları beşer-onar bin kişilik süvari kolları halinde düşmanın yürüyüş güzergahına saldırtmıştır. Bu birlikler, Bizanslılar'a karşı vur-kaç taktiği ile savaşmışlar ve Bizans ordusunda çok ciddi bir tahribat yaratmışlardır. Kılıç Arslan'ın asıl hedefi bu kadar büyük bir düşman birliği ile düz bir bölgede karşı karşıya kalmamak, onları mümkün olduğunca dağlık bölgelere çekebilmektir. Kılıç Arslan bu hedefinde başarılı da olmuştur. İmparator, Türkmenler'in saldırılarından o kadar bunalmıştır ki Denizli'den çıktıktan sonra Miryakefalon bölgesinde Hayran Gölü ile Kumdanlı arasındaki geçide girmek zorunda kalmıştır. Kılıç Arslan ise önce düşmanın geçidi geçip iki tarafı sarp yamaçlı vadiye girmesini beklemiş, düşman bu vadiye girer girmez de geçidin başını tutarak, her yandan hücum emri vermiştir. (Güngör, 1984: 97).

Her yandan üzerlerine ok yağın Bizanslılar kaçıp sığınacak bir yer bulmakta dahi güçlük çekmişlerdir. Türk süvari ve piyade birlikleri ise vadiye girip, dağılan düşmanı kılıçtan geçirmeye başlamışlardır. Ancak tam bu esnada, Türkmenler, Bizanslılar'a ait savaş ağırlıklarını görmüşlerdir ve bunları yağmalamaya girişmişlerdir. Bu durum, Bizans ordusunun da imhasının gecikmesine sebebiyet verdi. İmparator, bu durum karşısında II. Kılıç Arslan'a haber göndererek, barış istedi.

Kılıç Arslan ise bu esnada ayaklarındaki şiddetli ağrılardan muzdaripti ve bundan dolayı da savaş meydanındaki durumu tam olarak tahlil edememişti. Ayrıca Türkmenler'in itaatsiz davranışları da canını sıkıyordu. Bundan dolayı da İmparator'un barış teklifini kabul etti. (Güngör, 1984: 98).

İki taraf arasında yapılan müzakereler sonrasında İmparator tarafından Gümüşsu/Homa ve Eskişehir kalelerinin yıkılması ve Bizans Devleti, Selçuklu Devleti'ne yüklü miktarda savaş tazminatı ödeyecekti. (Turan, 2005a: 234). Manuel'e anlaşmanın imzalanmasından sonra İstanbul'a dönmesi için yanına 3 refakatçi verildi ancak anlaşmanın yapılmasından memnun olmayan Türkmenler yol boyunca Manuel'e saldırılarını devam ettirdiler. Aslında bu konuda haklı tarafları da vardı. Çünkü meydana kazanılan zaferden istenilen siyasi neticeler ne yazık ki elde edilememişti.

Anlaşma sonrasında Manuel anlaşmanın şartlarından bir kısmını yerine de getirmemiştir. Sultana yüklü meblağda bir altın göndermiş, Sublaion şehri surlarını yıkmış ancak Eskişehir mevkiini yıkmamıştır. Sultan II. Kılıç Arslan elçiler vasıtasıyla Manuel'e anlaşma maddelerini hatırlatmasına rağmen o zor şartlar altında imzaladığı bir anlaşmayı umursamayacağını ifade etmiştir. Bundan dolayı da Selçuklu kuvvetleri ileri hareketlerine devam etmiş ancak bu kez Manuel'in kendisi harekete geçmeyerek, yeğeni İonnes Vatatzes'i Selçuklu birlikleri üzerine göndermiş ve mücadelesini bu şekilde devam ettirmiştir. (Turan, 2005a: 234).

SONUÇ

II. Kılıç Arslan tarafından uygulanan iç ve dış siyasi politika Anadolu'nun Türkleşmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Bilindiği üzere, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda Süleyman Şah ve I. Kılıç Arslan tarafından uygulanan politikalarından ne yazık ki olumlu bir netice elde edilememiştir. Çünkü bu iki hükümdar da henüz devlet sağlam temeller üzerine oturtulmadan doğuya doğru genişleme siyaseti gütmüşlerdir. Bu durum Süleyman Şah ve I. Kılıç Arslan'ın Büyük Selçuklu Devleti ile karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermiştir. Sultan Mesud ve II. Kılıç Arslan ise yapılan bu hatalardan ders çıkarmışlar ve daha ihtiyatlı politikalar takip etmişlerdir.

II. Kılıç Arslan öncelikle iç siyasetini sağlamlaştırmış ve Anadolu'da Türk birliğini sağlamıştır. Bunun için de ilk olarak, bu amacının önünde engel olarak gördüğü kardeşi Şahinşah'ı ve Danişmendliler Beyliğini ortadan kaldırmıştır. Yine Anadolu topraklarında yaşayan Ermeniler de Anadolu siyasi birliğinin gerçekleştirilmesi açısından kontrol altına alınmıştır. Süryaniler ise, Selçuklular'ın hoşgörüsünü görerek, kendiliklerinden Selçuklular'ın hakimiyetleri altına girmişlerdir. II. Kılıç Arslan, Anadolu Türk birliğini gerçekleştirmek için dış politikasında bazı tavizler de vermek zorunda kalmıştır. Nitekim, Selçuklu Devleti'ne karşı Bizans'ın başını çektiği ittifakı 1162 tarihinde İstanbul'a giderek, etkisiz hale getirmeyi başarmıştır. Bu sayede hem Bizans'tan gelecek tehlikeleri önlemiş hem de Anadolu Türk birliğinin sağlanması için önemli bir adım atılmıştır.

İçeride kendisini hızla toparlayan II. Kılıç Arslan, Bizans'a karşı yeniden harekete geçmiştir. Bizans, Selçuklular açısından hâlâ büyük bir tehlikedir. Kılıç Arslan 1176 tarihinde Bizans İmparatorluğu'na karşı Türk tarihinin en büyük vatan savunmasını yapmıştır. Bizans Devleti, Miryokefalon Savaşı'nda almış olduğu mağlubiyet sonrası Anadolu'yu tekrar ele geçirme hayallerinden vaz geçmek zorunda kalmıştır..

KAYNAKÇA

Abdulkasım, Kasım; "Beytü'l Makdis Bölgesi"nde Eyyubiler'in Haçlılara Karşı Mücadelesi", *USES*, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996, s.75-86.

Ahmed B. Lütfullah Münecimbaşı; **Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II: Anadolu Selçukluları ve Beylikler**, Yay. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001.

Ahmed bin Mahmud, **Selçuk-Name II**, Haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Eser, İstanbul 1977.

Alptekin, Coşkun; "İzmir Türk Beyliği (Çaka Beyliği)", **Tarihte Türk Devletleri**, C.II, Ankara 1987, s.476-480.

- Alptekin, Coşkun; "Türkiye Selçukluları", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C.8, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s.209-406.
- Altan, Ebru; "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", **Türkler Ansiklopedisi**, C.VI, Ankara 2002, s.630-634.
- Altan, Ebru; **II. Haçlı Seferi (1147-1148)**, TTK, Ankara 2003.
- Anna Komnena, **Alexiad**, Çev. Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1996.
- Anzerlioğlu, Yonca; "Bizans İmparatorluğu'nda Türk Varlığı", **Türkler Ansiklopedisi**, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.218-230.
- Arı, Kemal; "Emir Çaka: Çaka Bey ve İlk Deniz Feneri", **İzmir Kent Ansiklopedisi**, C.I, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2013, s.36-48.
- Baştav, Şerif; "Bizans ve Haçlı Seferleri" **UHSS**, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999, s.60-61.
- Baykara, Tuncer; **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1974.
- Cahen, "Une Famille Byzantine au Service des Seldjuquides D'Asie Mineure", **Polycronion Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag**, Heidelberg 1966, s.145-149.
- Cahen, Claude; **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi**, Çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yıldız, TTK, Ankara 1992.
- Chalandon, Ferdinand; **Jean II Comnene (1118-1143) et Manuel I Comnene (1143-1180)**, II, Paris 1912.
- Choniates Nicetas, **City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates**, Translated by: Harry J. Magoulias, Detroit 1984, Türkçe Çev. Fikret İşıltan, **Historia (İonnes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, Ankara 1995, Türkçe Çev. Işın Demirkent, **Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)**, İstanbul 2004; **Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)**, İstanbul 2006).
- Çay, Abdulhaluk; **II. Kılıç Arslan**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Çay, M. Abdulhaluk; **Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalos) Zaferi**, İstanbul 1984.
- Demirkent, Işın; "Türk Yaşam ve Kültürünün Bizans'a Etkilerinden Birkaç Örnek", **Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri, Bildiriler**, İstanbul 2000, s.145-154.
- Demirkent, Işın; **Bizans Tarihi Yazıları**, Dünya Kitapları, İstanbul 2005.
- Downy, G.; "Earthquakes at Constantinople and Vicinity, A.D. 342-1453", **Speculum**, 30 (1955), s.596-600.
- Er, İbrahim Halil; **Cennet Doğu'da Bir Yerdedir, Haçlı Seferleri'nin Değişen Yüzü**, Elips Kitap, Ankara 2006.
- Erdem, İlhan; "Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C.VI, s.383-424.
- Erer, Raşid; **Türlere Karşı Haçlı Seferleri**, Kaktüs Yayınları, İstanbul 2002.
- Fulcherius Carnotensis, **Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi**, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Gordlevski, V.; **Anadolu Selçuklu Devleti**, Çev. Azer Yaran, Onur Yayınları, Ankara 1988.
- Göktaş, Lütfullah; "Katolik Kilisesinin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri", **USES**, 23-24, Kasım 1996, Diyarbakır 1996, s. 83-84.
- Gregory Abû'l Farac, **Abû'l Farac Tarihi**, C.II, Çev. Ömer Rıza Doğruol, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Güngör, Erol; **Tarihte Türkler**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984.
- Holt, P.M.; **Haçlılar Çağı, 11. Yüzyıl'dan 1517'ye Yakın Doğu**, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003.
- Ive II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi**, Notlar: H.A.R. Gibb, Çev. Vedii İlmen, Yaba yayınları, İstanbul 2005.

- Ionnes Zanos, **Epitome Historian**, Yay. Iordones Gregoriades, Atina 1999, s.257,
- İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'iyе Fi'l-Umuri'l Ala'iyе (Selçuk Name I)**, Çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İbn El Esir, **İslam Tarihi el Kâmil Fi't Tarih Tercümesi**, C. IX- X, Çev. Abdülkerim Özyayın, Ahmet Ağırakça, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987.
- İbn Kesir, **Büyük İslam Tarihi**, C.XII-XIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 2000.
- İlgüzel, Müçteha; "Çaka Bey", **İ.A.**, C.VIII, İSAM, İstanbul 1993, s.186-188.
- Kafalı, Mustafa; **Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi**, Berikan Yayınları, Ankara 1997.
- Kafesoğlu, İbrahim; "Selçuklu Çağındaki İzmir Türk Beyinin Adı: Çaka mı, Çağa mı, Çakan mı?" **Tarih Dergisi**, İstanbul 1984, s.55-60.
- Kafesoğlu, İbrahim; "Selçuklular", **İslam Ansiklopedisi**, C.X, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1966, s.353-373.
- Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsayeretü'l-Ahyâr**, Türkçeye Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.
- Kinnamus, John; **Deeds of John and Manuel Comnenus**, İngilizce Çev. Charles M. Brand, New York: Columbia University Press 1976; Türkçe Çev. Işın Demirkent, **Ionnes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.
- Koca, Salim; **Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- Koca, Salim; **Türkiye Selçuklu Tarihi (Malazgirt'ten Miryakefelon'a)**, Berikan Yayınları, Ankara 2016.
- Koca, Salim; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, C.II, Karam Yayınları, Çorum 2003.
- Kotan, Necati; **Türk ve İslâm Âlemine Karşı Haçlı Seferleri**, Kemal Matbaası, Adana 1974.
- Köprülü, Mehmet Fuad; "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları Umumi Bir Bakış", **Tarih Araştırmaları I**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s.74-161,
- Kurat, Akdes Nimet; **Çaka Bey**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966.
- Lilie, Ralph-Johannes; "XII. Yüzyılda Bizans ve Türk Devletleri", Çev. Yusuf Ayönü, **Tarih incelemeleri Dergisi**, XX, (1), Temmuz 2005, s.197-209.
- Maalouf, Amin; **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Telos Yayınları, İstanbul 1998.
- Merçil, Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, TTK, Ankara 1993.
- Mirmiroğlu, V.L.; İstanbul'un Fethi Derneği Yayınları, İstanbul 1956, s.10-11-19.
- Muhammed b. Ali Azimi, **Azimi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler (H.430-538= 1038/39-1143/44)**, Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006.
- Öztuna, Yılmaz; **Büyük Türkiye Tarihi**, C.II, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1978.
- Parlak, *Türkmen*; **Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir 1979.
- Roux, Jean Paul; **Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.
- Setton, M.K.; "Nureddin'in Faaliyeti", Türkçe Çev. K.Y. Koprıman, **TAD**, C.IV, S.6-7, Ankara 1966, s.505-520
- Sevim, Ali; **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Sevim, Ali; Yaşar Yücel; **Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Tezel, Hayati; **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul 1973.
- Turan, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005a.

- Turan, Osman; “Kılıç Arslan II. İzz Al-Din”, **İslam Ansiklopedisi**, C.VI, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s.688-703.
- Turan, Osman; **Selçuklular ve İslamiyet**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005b.
- Turan, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998.
- Turan, Osman; **Türkler Anadolu’da**, Hareket Yayınları, İstanbul 1973.
- Urfalı Mateos Vekayi-Namesi ve Papaz Grigor’un Zeyli**, Çev. Hrant. D. Andresyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Usta, Aydın; **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.
- Ülker, Necmi; “Batı Anadolu’nun Türkleşmesi Örneği”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.VI., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.288-235.
- Yinanç, Mükrimin Halil; **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944.
- Zachariadou, E.; “Holy War in the Aegeon During the Fourteenth Century”, **Mediterranean Historica Review**, Vol.I, London 1989, s.212-220.

